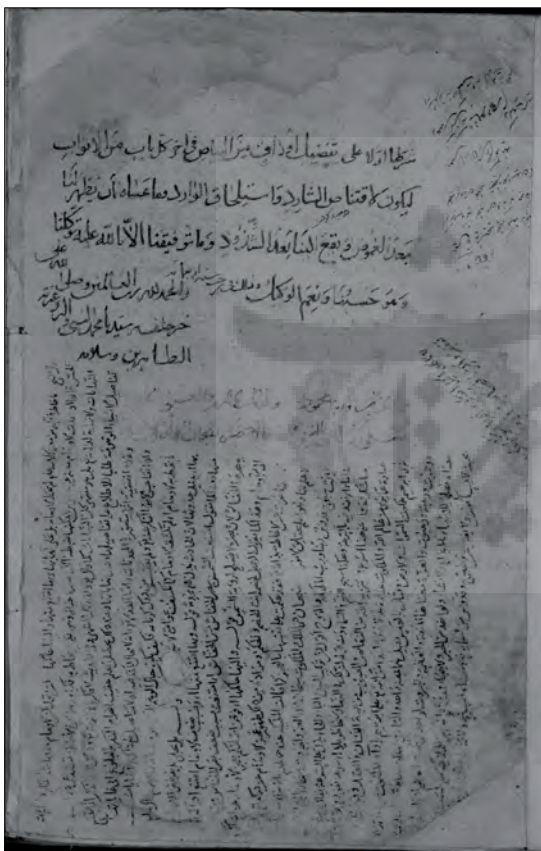

برخی از نسخه‌های نهج البلاغه این ویژگی را دارند که لغت‌هایی از آن‌ها زینویس شده است. نهج البلاغه شماره ۲۲ از مجموعه‌های اهدایی امام جمعه کرمان که در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران نگهداری می‌شود از این دسته است. در فهرست این مجموعه درباره این نسخه آمده است: «شماره ۲۲، نسخ معرب سده ۸ و ۹ با حواشی و با ترجمه فارسی در برخی جاها زیر سطور، نسخه پاکیزه‌ای است. نسخه از آن محمداقاسم زاهد و حسین بن ابی القاسم در ۱۱۹۰ و چند کس دیگر بوده است» (ر.ک: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات، مجموعه امام جمعه کرمان، ص ۱۰۸).

چند معنی تازه در ترجمه لغات نسخه‌ای از نهج البلاغه

امین حق پرست

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد
aminhnima@gmail.com

پایان نهج البلاغه نسخه ۲۲ اهدایی امام جمعه کرمان

همان‌طور که گفته شد این نسخه به خط نسخ است. در حواشی و میان سطور یادداشت‌هایی دارد شامل شرح عبارات، بیان مقام نحوی کلمات، اشارات تاریخی و حدیثی، بیان مرجع

برخلاف قرآن‌های مترجم، نهج البلاغه‌های مترجم کمتر مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته‌اند. به‌جز چند چاپ سنگی و ویرایش عزیزالله جوینی از ترجمه‌ای از نهج البلاغه که در موزه آستان قدس نگهداری می‌شود، بقیه نسخه‌های نهج البلاغه مترجم بررسی نشده‌اند. تحقیق در لغات و ترجمه‌های نهج البلاغه و تدوین فرهنگنامه‌ای از آن‌ها امری بایسته به نظر می‌رسد. از جمله این نسخه‌ها می‌توان به نهج البلاغه کامل مترجم با تاریخ کتابت ۸۸۲ق اشاره کرد که تحت شماره ۱۲۰ در کتابخانه وزیری یزد نگهداری می‌شود و کهن‌ترین ترجمه کامل تاریخ‌دار نهج البلاغه است که می‌شناسیم (ر.ک: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیری یزد، ج ۱، ص ۱۵۲؛ گزارش میراث، ش ۱۳ و ۱۴، ص ۹-۱۰). ترجمه کامل دیگر از نهج البلاغه نسخه شماره ۸۰۵۸ آستان قدس رضوی با تاریخ کتابت ۹۶۰ق است. خط متن و ترجمه و کتاب‌آرایی این نسخه بسیار ممتاز و نفیس، و برای چاپ عکسی مناسب است (فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ج ۱۴، ص ۵۹۷). این دو ترجمه به لحاظ تاریخ کتابت از نسخه جوینی قدیم‌ترند. همچنین از نسخه‌های مترجم غیرکامل نهج البلاغه می‌توان به نسخه شماره ۱۰۴ کتابخانه گوه‌رشاد با تاریخ ۸۱۸ (ر.ک: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه جامع گوه‌رشاد، ج ۱، ص ۸۸) و نسخه شماره ۸۲۶ کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی با تاریخ ۸۹۱ق اشاره کرد (ر.ک: فهرست کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی، ج ۳، ص ۲۶).

دو صفحه آغاز نهج البلاغه نسخه ۲۲ اهدایی امام جمعه کرمان

فعل های مال، ظار و عطف را به مشتقات «چسبیدن»^۲ و افعال عفر، صفق، لصق و علق را به «دوسیدن» ترجمه کرده است. کلمات «پیاشد» و «گرسنه» را به صورت گویشی «پیاچد» و «گسنه» نوشته است. در میان لغات ترجمه شده این نسخه دو مورد تازه دیده می شود: اولی واژه «دوشان» به معنی مشک در مقابل کلمه سقا^۳ و دیگری واژه «درونه» در مقابل کلمه حشوا^۴ و به معنی آستر و آنچه درون جامه و غیر آن می گذارند.

ضمایر و ترجمه لغات به فارسی. خط متن و حاشیه بسیار شبیه هم است و شاید اهل فضلی نسخه را برای خود نوشته و بعد شرح کرده و یا به همین صورت از روی نسخه دیگری استنساخ کرده است. در یکی دو صفحه دست خطی دیده می شود که از خط متن بسیار جدیدتر است. در دو صفحه مهری دیده می شود با عبارت: عبدالمهدی ابن عبدالغنی.

۲. برای چسبیدن به معنای کج شدن و میل کردن به سویی ر.ک: حماسه رستم و اسفندیار، ص ۳، توضیح مصرع «گل از باد و باران بچسبید همی»
 ۳. در عبارت: فمخضته مخض السقا.
 ۴. در عبارت: فان نزلت به احدی المبهمات هیئا لها حشوا رثا من رایه. باهم آمدن کلمات درونه و کتف در بیت: لایه کنم که هی بیار ده بانگ الصلا؛ او کتف اینچنین کند که به درونه خوشترم، تأیید می کند که درونه می تواند به معنی آستر باشد (ر.ک: لغتنامه دهخدا، ذیل درونه). همچنین حشوم به معنی آستر به کار رفته است: قباگر حریر است و گر پرنیان/ به ناچار حشوش بود در میان.

شارح/ حاشیه نویسی این نسخه سعی کرده معادل عبارات و ترکیبات را در فارسی بیابد و فقط به ترجمه تحت اللفظی بسنده نکرده است. برای مثال زیر کلمه «انفاساً» در عبارت «و جرعتمونی نعب التهام انفاساً»، نوشته «حال» و ترجمه کرده است: «هردم». از دیگر ویژگی های این ترجمه آن است که در نزدیک به تمام موارد اسم مفعولها را طبق قاعده ساخته است یعنی مثلاً به جای «ریخته شده» نوشته است: «ریزیده».

۱. و جرعه دادید مرا جرعه غمها و غصه ها در نفسها (نهج البلاغه، ص ۶۲).

برخی دیگر از لغات مترجم این نسخه

اصطفاق: به هم باز دوسیدن؛ اظارکم؛ و اچسبانندهام؛ اعاصیر؛
دوله باد [ها]؛ ایماض؛ درفشیدن؛ آسی؛ واکوشی کند؛ بطر؛ دنه
گرفته؛ تعشب؛ گیاه مند شد؛ التمع؛ می درفشید؛ ثفاله؛
رند و دیک؟؛ جمجمه؛ سرچکاد؛ حث؛ برفزولد؛ حلو اللسیبه؛
خوش گزش؛ خامل؛ فرومرده؛ درور؛ ریزیدن؛ رفات؛ پوسیده
و ریزیده؛ ریق؛ خیو؛ زناد؛ آتش از آتش زنه؛ زند؛ آتش از
آتش زنه؛ شعث؛ کالیده موی؛ شموس؛ نورمندی؛ الصقوا؛
بازدوسانید؛ عثار؛ در رو افتادن؛ عطف علیها؛ بازچسبید؛
علقت؛ وادوسید؛ فلاتمیلوها؛ بنچسبانید؛ فلته؛ ناگاهانی؛ فما
چاع؛ گسنه نشد؛ فیمیله؛ تابچسبانند؛ قد اعلقتم؛ باز دوسید؛
قلصت؛ هایژارد (در اصل؛ هایخارد که گویا تصحیف هایجارد
است و آن صورت دیگری از هایژارد)؛ القیتم؛ هادادید؛ کاسفه؛
فرو شده؛ لا یستمیله؛ بنچسبانند؛ لایستوحش؛ ناخوش دل
نشوند؛ لتساطن؛ بخوشانند؛ لتعطفن؛ بازچسبید؛ ما تسفی؛
[آنچه] پیاچد؛ مترف؛ دنه گرفته؛ مراسم؛ واکوشیدن؛ مقتبس؛
آتش از آتش زنه بیرون آورنده؛ منعفر؛ وادوسیده به خاک؛ ناشئه؛
بادیدانیده؛ نثاره؛ ریزیده؛ نضو؛ ناقه پشت گرفته؛ نکوص؛
بایس جستن؛ هام؛ سرچکاد؛ یحرّض؛ برفزولد؛ یوقن؛ باور
دارد؛ مذ اریته؛ ازان باز کی نمودند مرا؛ تد؛ میخ گن؛ اطلاع؛
بدیده در شدن؛ مستعتب؛ آشتی خواهنده؛ هواجر؛ گرمگاه [ها]؛
ساغب؛ شورانگیزنده؛ لوتظاهرت؛ اگر هم پشت شوند؛
ارادتهم؛ خواستاری کرد [آن ها را]؛ ثبت؛ برجاء بداشت؛
اغضیت؛ چشم فروگرفتم؛ لم ازکم؛ ندیدمی شما را؛ حجل؛
خلخال؛ رعاث؛ گوشوار؛ رباب؛ میغ سپید؛ لیمحق؛ کی
بکاهاند؛ یحسر الحسیر؛ پشیمانی خورنده باشد.

منابع

حماسه رستم و اسفندیار، به تصحیح عزیزالله جوینی، تهران:
دانشگاه تهران، ۱۳۷۴ ش.
فهرست کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی، ج ۳،
سید احمد حسینی، قم: چاپخانه ولایت.
فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس
رضوی، ج ۱۴، براتعلی غلامی مقدم، مشهد: کتابخانه مرکزی
۱. در عبارت دُرور قطر السحاب. در ترجمه ویراسته دکتر جوینی کلمه دُرور ریزان
شدن معنی شده است.

و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۷۶ ش.
فهرست نسخه های خطی کتابخانه جامع گوهرشاد، ج ۱،
محمود فاضل، مشهد: دانشگاه فردوسی، ۱۳۶۳ ش.
فهرست نسخه های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات، مجموعه
امام جمعه کرمان، محمد تقی دانش پزوه، تهران: دانشگاه
تهران، ۱۳۴۴ ش.
فهرست نسخه های خطی کتابخانه وزیری یزد، ج ۱، محمد
شیروانی، تهران: تابان، ۱۳۵۰ ش.
گزارش میراث، «نسخه ای کهن تر از کهن ترین ترجمه
نهج البلاغه»، علی صفری آق قلعه، دوره دوم - س دوم -
ش ۱۳ و ۱۴، مهر و آبان ۱۳۸۶، تهران، میراث مکتوب.
نهج البلاغه با ترجمه فارسی قرن پنجم و ششم، به تصحیح
عزیزالله جوینی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۵ ش.
نهج البلاغه نسخه شماره ۲۲ از مجموعه امام جمعه کرمان.

یکی از صفحات نهج البلاغه نسخه ۲۲ اهدایی امام جمعه کرمان